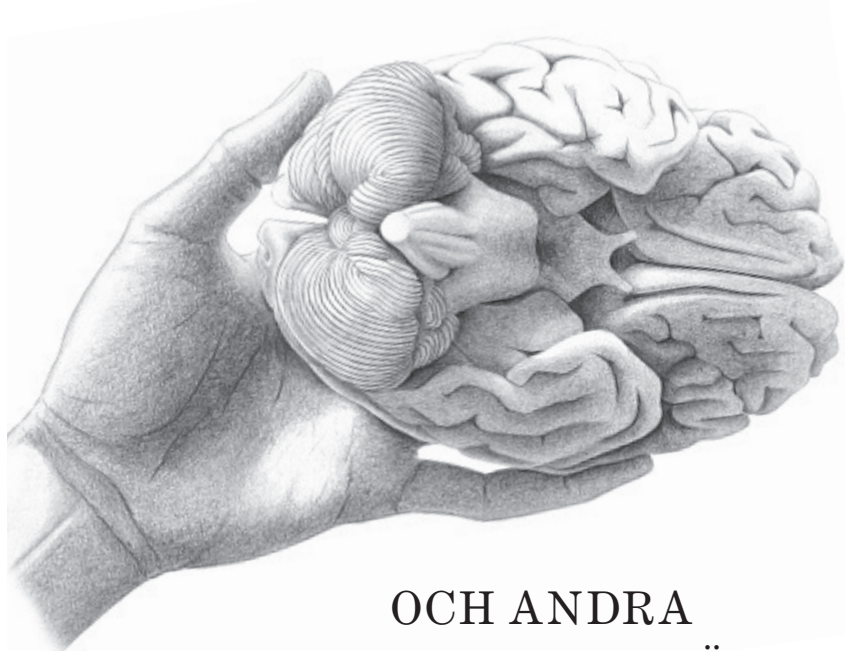

MANNEN SOM VAKNADE UPP DÖD

OCH ANDRA
FASCINERANDE BERÄTTELSE
OM **EXTRAORDINÄRA** HJÄRNOR

HELEN THOMSON

Översättning av Svante Skoglund

fri tanke

Till mamma

Fri Tanke förlag
fritanke.se
info@fritanke.se

© Helen Thomson 2018

© svensk översättning Fri Tanke förlag 2018

ÖVERSÄTTNING: Svante Skoglund

REDAKTÖR: Sanna Ehrnlund

FORMGIVNING OMSLAG: Johannes Molin

FORMGIVNING INLAGA: Sanna Ehrnlund

TRYCK: ScandBook, Falun 2018

ISBN: 978-91-87513-86-2

Innehåll

Inledning – <i>Hjärnans märkliga liv</i>	7
1. Bob – <i>Glömmer aldrig det han varit med om</i>	21
2. Sharon – <i>Går vilse i sitt eget hem</i>	47
3. Rubén – <i>Ser människor som färger</i>	72
4. Tommy – <i>Blev plötsligt en annan</i>	93
5. Sylvia – <i>Hennes hallucinationer tar aldrig slut</i>	119
6. Matar – <i>Tror att han är en tiger</i>	135
7. Louise – <i>Känner sig överklig</i>	156
8. Graham – <i>Vaknar upp död</i>	172
9. Joel – <i>Suger åt sig andras smärta</i>	195
Slutord – <i>Inget är otänkbart</i>	215
Tack	224
Noter och källor	226

Inledning

Hjärnans märkliga liv

Första gången man möter ett avsågat människohuvud uppställt på ett bord är inte något som man glömmer i första taget. Det värsta är den stickande lukten av formalin, ett kemiskt fixativ som används för att konservera kroppsdelar.

Det fanns sex stycken kroppslösa huvuden i dissektionssalen. Alla hade sågats av i lite olika vinklar. Just den här skallen hade skilts från kroppen strax nedanför hakan och sedan kluvits lodrätt på mitten, rakt genom ansiktet. Man såg att den hade tillhört en äldre man – de djupa fårorna i pannan vittnade om ett långt liv. När jag långsamt förflyttade mig runt bordet såg jag grå hårstrån som stack ut ur en väl tilltagen näsa, buskiga ögonbryn och ett litet lila märke strax ovanför kindbenet. Och så fick jag syn på den, omsluten av det tjocka skallbenet: en mänsklig hjärna.

Organet hade en grågul färgton och en yta som fick mig att tänka på glänsande pannacotta. Det yttre lagret bestod av vindlingar, ungefär som på en valnötskärna. Jag såg bulor och håligheter och ett stråk som påminde om vältuggat kycklingkött. Ett område längst bak liknande vissnad blomkål. Jag hade gärna känt på den glatta ytan med fingret, men det var strängt förbjudet att beröra de uppradade skallarna. Jag fick nöja mig med att ställa mig riktigt nära, så att jag kunde studera hjärnan på bara några centimeters avstånd. Hur hade den här mannens liv varit? Jag fick för mig att kalla honom Clive.

Jag har alltid varit intresserad av andra människor och hur de har det. Kanske var det detta som gjorde att jag valde att studera den mänskliga hjärnan på universitetet. Våra hjärnor och våra liv hänger ju samman på ett oupplösligt vis. Allt som vi känner, allt som vi upplever eller berättar, kan vi tacka den där knappt ett och ett halvt kilo tunga klumpen i huvudet för.

Kopplingen mellan hjärna och liv kan tyckas självklar idag, men så har det inte alltid varit. Första gången den mänskliga hjärnan över huvud taget nämns är i en medicinsk handskrift – kallad Edwin Smith-papyrusen – från forntidens Egypten. Där beskrivs hur man kan hitta hjärnan genom att ”sticka in ett finger i ett sår och känna efter om det dallrar under fingertoppen”.¹ De gamla egyptierna verkar dock inte ha varit särskilt intresserade av hjärnan. Om någon skadade sig i huvudet brukade man nöja sig med att hälla lite olja i såret och sedan ta pulsen på patienten ”för att ta del av den kunskap som den förmedlar”. Det var nämligen hjärtat, inte hjärnan, som antogs vara medvetandets boning. Efter döden var hjärtat det enda inre organ som lämnades kvar i kroppen, eftersom det ansågs nödvändigt för resan till efterlivet. Hjärnan, däremot, sögs ut genom näsan på liket.

Det var först omkring 400 f.Kr., när den grekiska filosofen Platon började leka med tanken att hjärnan var den odödliga själens säte, som den började väcka lite större intresse bland medicinarna. Men även om Platons idéer skulle få stort genomslag på sikt var det egentligen inga av hans samtida som lät sig övertygas. Till och med Aristoteles, Platons mest omtalade elev, fortsatte att argumentera för tesen att medvetandet sitter i hjärtat. Antikens läkare karvade ogärna i människolik, eftersom de trodde att sådana ingrepp kunde hindra själen att ta sig vidare till dödsriket. Aristoteles argumentation byggde i stället på hans studier av djur, och eftersom dessa visade att många saknar en synlig hjärna drog han slutsatsen att organet i fråga inte hade någon mer betydande roll.

Aristoteles hävdade att det var hjärtat som utförde den rationella själens uppgifter och skänkte liv åt resten av kroppen. Hjärnan var bara ett slags kylsystem som kunde svalka ner de ”varma, hetletrade känslorna” som alstrades i hjärtat.²

(Senare har det visat sig att båda de stora grekiska filosoferna kanske hade rätt trots allt: det inte går att tänka eller känna utan att hjärtat och hjärnan kommunicerar med varandra.)

De grekiska läkarna och anatomerna Herofilos och Erasistratos fick tillfälle att dissekera en mänsklig hjärna 322 f.Kr. De var inte i första hand ute efter att hitta själens boning utan var mer intresserade av den grundläggande fysiologin. De upptäckte bland annat det nätverk av fibrer som löper från hjärnan via ryggraden ut i kroppen – det vi idag kallar nervsystemet.

Men det var först i gladiatorspelens Rom som man på allvar fick upp ögonen för hjärnans betydelse. Den romerska lagen tillät inte filosofen, läkaren och författaren Klaudios Galenos att dissekera hjärnor hemma i bostaden, så i stället begav han sig till stadens arenor för att studera vad som dolde sig under gladiatorernas spräckta skallben.

Det var emellertid Galenos experiment på levande grisar som väckte störst uppmärksamhet. Inför en häpen publik skar han av nerven som förbinder struphuvudet med hjärnan, så att de annars så livliga djuren blev helt tysta. Galenos blev därmed den första som offentligt demonstrerade att det är hjärnan, och inte hjärtat, som styr vårt beteende.

Galenos var också den som upptäckte hjärnans fyra hålrum, ventriklarna. Idag vet vi att dessa vätskefyllda rum skyddar organet mot stötar och sjukdomar, men Galenos menade att den odödliga själen flöt omkring i ventriklarna innan den omvandlades till ”den animala anden”, som nerverna antogs föra ut i kroppen. Den här förklaringen visade sig senare vara acceptabel för den kristna kyrkans ledare, som däremot ställde sig avvisande till tanken att hjärnan innanför ventriklarna var själens fysiska säte. Hur skulle något kunna vara odödligt om det hade en så köttslig – och således förgänglig – form? Kyrkan hade lättare att föreställa sig att själen på något sätt rymdes i ”tomrummen”.

Galenos teorier om hjärnan dominerade den västerländska medicinen i hela femton sekler, och ett religiöst färgat tänkande fortsatte att

påverka dem som byggde vidare på hans verk. Ett exempel på detta är René Descartes, som är känd bland annat för sitt uttalande om att själen och kroppen är helt åtskilda – en föreställning som brukar benämnas dualism. Själen är icke-materiell och följer inte fysikens lagar, menade Descartes. I stället verkar den via tallkottkörteln – en konformad utväxt, inte större än en halv ärta, i mellanhjärnan. Den franska filosofen tänkte sig att tallkottkörteln rörde på sig och då alstrade de ”livsandar” som krävdes för att själens behov skulle tillgodoses. Syftet med denna teori var att tillbakavisa de icke-religiösa tänkare som vägrade tro på själens odödlighet så länge det inte fanns några vetenskapliga bevis för den.

Riktigt intressant blev det dock först i den lilla, sotiga lärdomsstad Oxford på 1600-talet, där en ung och begåvad läkare vid namn Thomas Willis (1621–1675) använde sin vassa skalpell i vetenskapens tjänst.

Inför en skara kolleger, filosofer och allmänt nyfikna dissekerade han döda människor och visade upp deras hjärnors komplicerade uppbyggnad. Willis hade fått tillåtelse av kungen själv, Karl I, att obducera alla som avrättats inom stadens murar. Tack vare sina praktiska erfarenheter kunde han framställa detaljrika illustrationer av människohjärnan. Det sades att han med tiden blev ”besatt ... av att öppna skallar”.³

Jag nämner Willis också för att han var den första som på allvar lanserade tanken att vår identitet hör ihop med hjärnan. De avvikelser han hittade under sina obduktioner använde han för att förklara sådant som hänt under de dödas livstid. Han la bland annat märke till att människor som hade ont i nacken, nära den del av hjärnan som kallas lillhjärnan, också ofta klagade på smärta från hjärtat. För att bevisa att hjärnan och hjärtat hör ihop öppnade Willis bröstet på en levande hund och skar av nervförbindelsen mellan de båda organen. Hundens hjärta stannade och djuret dog så gott som omedelbart.

Willis fortsatte med att undersöka hur hjärnans kemi påverkar drömmar, fantasier och minnen. Han kallade dessa studier för ”neurologie”.

I början av 1800-talet tog den tyska anatomen Franz Joseph Gall ett stort och viktigt steg som förde oss närmare den moderna synen på hjärnan: han presenterade idén att den består av specifika delar, som var och en ansvarar för en grundläggande förmåga eller tendens, däribland drivkraften att mördar och en fallenhet för poesi. Gall hävdade även att huvudformen kunde förklara personligheten – en teori som kom att kallas frenologi. Han hade en vän med stora, utstående ögon och eftersom samma man hade ett fantastiskt gott minne och var duktig på språk drog Gall slutsatsen att de delar av hjärnan som svarar för dessa förmågor måste ligga strax bakom ögonen och i det här fallet vuxit sig så stora att de tryckte ögongloberna utåt. Trots att frenologin senare hamnade i vanrykte var Galls idé om att hjärnan bestod av olika specialiserade delar före sin tid – och i några fall lyckades han till och med identifiera rätt ansvarsområde. Han placerade exempelvis ett ”organ för munterhet” i hjärnas främre del, strax ovanför ögonen; i modern tid har neurologer stimulerat just detta område och då fått försökspersoner att brista ut i skratt.

Galls iakttagelser banade väg för nya studier, som alltmer distanserade sig från de filosofiskt motiverade undersökningarna av hjärnan som präglat seklerna innan. Så småningom gjorde upptäckten av atomer och elektricitet att forskarna helt kunde släppa Galenos idé om ”den animala anden”. Våra nerver uppfattades inte längre som ihåliga kärl genom vilka själens behov tillfredsställdes, utan som celler som sprakade av elektrisk aktivitet.

Medan 1800-talets forskare ägnade mest tid åt stimulera olika delar av hjärnan för att ta reda på vilka funktioner som de hanterade (och säkert sporrades av möjligheten att få ett nyupptäckt område uppkallat efter sig), blev man under det följande seklet mer intresserad av hur dessa delar kommunicerar med varandra. Det blev under 1900-talet uppenbart att flera olika områden i hjärnan var inblandade så fort det handlade om mer komplexa beteenden, och därför kom forskarna att lägga mer fokus på kommunikationen mellan dessa. Tack vare tekniker som MRT (magnetisk resonanstomografi), EEG (elektroencefalogram) och datortomografi började de kunna studera hjärnan på detaljnivå, också när den var i bruk.

Tack vare dessa verktyg vet vi sedan en tid tillbaka att den knappt ett och ett halvt kilo tunga vävnadsklumpen i våra huvuden innehåller 180 distinkt avgränsade områden. Det var i dissektionssalen på University of Bristol som jag inledde mitt arbete med att utforska vart och ett av dessa.

När jag stod där vid bordet och betraktade det som fanns i Clives skalle kunde jag lätt urskilja den mest framträdande delen av den mänskliga hjärnan – hjärnbarken. Den utgör hjärnans yttre skikt och består av två nästan identiska halvor. Man brukar dela in varje sida av hjärnbarken i fyra lober, som tillsammans ansvarar för alla våra mest avancerade mentala funktioner. Om du för pekfingeret mot pannan har du frontalloben (även kallad pannloben) alldeles under fingertoppen; den används för att fatta beslut, styra känslor och förstå andra människors beteende. Den står också för en rad olika personlighetsdrag, som ambition, förutseende och moraliska värderingar. Om du sedan för fingret bakåt mot örat på endera sidan kommer du till temporalloben (tinningloben), som hjälper oss att tolka tal och känna igen ansikten. Fortsätt upp mot hjässan så når du parietalloben (hjässloben), som är inblandad i många funktioner som rör känseln och en del aspekter av språket. Bak i nacken hittar du, slutligen, occipitalloben (nackloben), med synen som främsta ansvarsområde.

Den blomkålsliknande delen vid skallbasen, under storhjärnan, kallas lillhjärnan eller *cerebellum*. Den har hand om balans, rörelse och hållning. Om du, till sist, tänker dig att du försiktigt sårar de två hjärnhalvorna – ungefär som när man öppnar en persika så att kärnan blottas – kommer du att få se hjärnstammen, den del som styr varje andetag och hjärtslag, samt *talamus*, ett slags kopplingscentral som förmedlar information fram och tillbaka mellan de övriga områdena i hjärnan.

Hjärnan är full av specialiserade celler som kallas neuroner eller nervceller. De är så små att de inte kan urskiljas med blotta ögat. Neuronerna fungerar ungefär som ledningarna i äldre tiders telefon-system; de skickar meddelanden, i form av elektriska impulser, från

den ena sidan av hjärnan till den andra. Dessa celler grenar ut sig, som träd, och står via ”grenarna” i förbindelse med granncellerna. Antalet sådana anslutningar är så stort att om du kunde räkna en i taget varje sekund skulle du behöva hålla på i tre miljoner år!

Vi vet nu att vårt medvetande formas av nervcellernas tillstånd i varje givet ögonblick. Det är ur denna till synes kaotiska aktivitet som våra känslor framträder, våra karaktärsdrag bildas och vår fantasi sätts i rörelse.

Hjärnan är utan tvekan ett av de mest imponerande och komplexa fenomen som vi känner till. Det är därför inte så konstigt att det ibland går fel.

Jack och Beverly Wilgus samlar på gamla bilder, men de minns inte var de hittade just detta mer än etthundra år gamla fotografi av en stilig men på något sätt vanställd man. De kallade honom ”Valfångaren”, för de trodde att den stång han höll i handen var en del av en harpun. Hans vänsteröga såg ut att vara skadat, så de fantiserade om att han mist det under en närkamp med en val. Senare fick de veta att det inte var ett harpunskaft som mannen höll i utan ett järnspekt, och att de hade kommit över det enda bevarade fotografiet av Phineas Gage.

År 1848 var Gage tjugofem år och arbetade som rallare. Ett plötsligt ljud gjorde att han vände sig om, så att järnspektet som han använde för att aptera sprängladdningar stötte mot en sten och gnistan antände krutet. Spektet for upp med stor kraft och genomborrade först Gages käke och sedan hela vänstra hjärnhalvan tills det kom ut på andra sidan. Även om Gage mirakulöst nog överlevde blev han aldrig sig själv igen. Han som varit en trevlig och väluppfostrad ung man förvandlades till en argsint och oförskämnd typ som svor som en borstbindare.

Även Alonzo Clemons skadade huvudet allvarligt; som liten pojke föll han så illa i badrummet att han fick svåra inlärningsproblem. Hans låga intelligenskvot gjorde att han inte kunde lära sig läsa eller skriva. Å andra sidan ledde skadan till att han blev enastående skicklig på att skulptera. I det material som råkade finnas till hands –

modellera, tvål, tjära – kunde han avbilda ett djur perfekt sedan han betraktat det i några få sekunder. Clemons fick diagnosen förvärvat savantsyndrom, ett ovanligt och komplext tillstånd som innebär att en skada eller brist i hjärnan kraftig förstärker en människas färdigheter inom till exempel konst, musik eller memorering.

SM, som hon kallas i den vetenskapliga världen, har hotats till livet både med kniv och pistol. Ändå har hon aldrig varit det minsta rädd. Det kan vi veta med säkerhet, för SM är fysiskt oförmögen att känna rädsla. Orsaken är att det ovanliga tillståndet Urbach-Wietes syndrom långsamt förkalkat hennes *amygdala*, den mandelformade struktur djupt inne i hjärnan som spelar en stor roll för uppkomsten av känslor som rädsla. SM närmar sig nyfiket giftspindlar och inleder glatt samtal med rånare. Om hon fick syn på en huggorm i trädgården skulle hon mycket väl kunna gå fram och lyfta upp den.

Under mina studier har jag förstått att olyckor, tveksamma kirurgiska ingrepp, sjukdomar och mutationer ofta legat bakom banbrytande upptäckter om hjärnans arbetssätt. Gage lärde oss hur stor betydelse hjärnas främre delar har för vår personlighet. Studier av autistiska savanter som Clemons har fördjupat vår förståelse för vad kreativitet är. Och än idag fortsätter forskare att försöka skrämman SM och hoppas därmed kunna hitta ett bättre sätt att behandla de människor som tvärtom är *för* rädda.

Jag fascinerades av den här insikten: att det är de märkligaste, mest unika hjärnorna som lärt oss mest om vår egen.

För inte så värst länge sedan hamnade den som hade en ovanlig hjärna ofta på sinnessjukhus. Och innan man började använda termen sinnessjuk – vilket skedde i mitten av 1800-talet – var det dårar man talade om. Sådana personers avvikande beteende skylldes på förbannelser, demoner eller obalans mellan kroppsvätskorna (*humor* på latin).⁴ Den som levde i England och klassades som dåre kunde hamna på Bethlem Hospital, i folkmun kallat Bedlam. I sin bok *This Way Madness Lies* beskriver Mike Jay hur Bethlem utvecklats från 1700-talets dårhus och 1800-talets sinnessjukhus till dagens moderna psykiatriska vårdinrättning.⁵

Sjukhusets olika inkarnationer vittnar om hur radikalt samhällets behandling av den annorlunda hjärnan förändrats. När Bethlem grundades var syftet att hålla "lunatickes" borta från gatan; ordet kommer från latinets *lunaticus* och betyder från början "mångalen". Det rörde sig om våldsamma eller förvirrade personer som tappat minnet, talet eller förnuftet. Därhushjonen låstes in tillsammans med lösdrivare, tiggare och småtjuvar.

Patienterna fick genomgå olika behandlingar som syftade till att återställa den psykiska hälsan. Här ingick åderlåtning, kalla duschar och medel som fick dem att kräkas upp sådant som antogs blockera matsmältningen. När kung Georg III insjuknade ledde detta så småningom till nya och förbättrade behandlingsmetoder. Kungen hade först drabbats av en magåkomma men började snart tugga fradga och visa tecken på galenskap. Prästen Francis Willis kallades till hovet, eftersom han hade rykte om sig att kunna bota sådana tillstånd. Willis tillämpade en enkel behandlingsfilosofi: han lät kungen arbeta på åkrarna, såg till han hade hela och rena kläder och uppmuntrade "ett gott humör". Efter tre månader hade kung Georgs hälsa förbättrats, såväl den fysiska som den psykiska. Tanken att vansinne kunde botas eller åtminstone mildras började spridas i medicinska kretsar.

Under 1800-talet utvecklades mentalvården i takt med att det dök upp alltmer rationella förklaringar till hur medvetandet fungerar. Det fanns dock fortfarande en del hinder på vägen mot en mer human psykiatri – tvångströjor var vanligt förekommande och många behandlingar skulle idag avfärdas som hårresande barbariska – men läkarna började ändå fundera dels på hur mer kontakt med familjen och det omgivande samhället skulle kunna underlätta patienternas tillfrisknande, dels på vilka läkemedel som skulle kunna dämpa deras smärta och ångest. På 1900-talet började man använda beteckningen mentalsjuk i stället för sinnessjuk och läkarna hade insett att de olika psykiska tillstånden hade en biologisk grund. Precis som Thomas Willis förutsagt kunde man nu "se in i" hjärnan och peka ut de avvikelser som orsakade ovanliga beteenden och sinnestryck.

Idag vet vi att psykisk sjukdom – eller snarare all slags psykisk anomali – kan bero på en störning i de elektriska aktiviteterna, hormonell obalans, skador, tumörer eller genetiska mutationer. Vi vet också att en del av detta kan behandlas, att det finns annat som vi inte kan göra något åt och att en del inte längre upplevs som problem.

Vi är dock inte i närheten av en heltäckande förståelse för den mänskliga hjärnan. Vi saknar fortfarande en uttömmande beskrivning av samtliga så kallat ”högre” funktioner: minne, beslutsfattande, kreativitet och medvetande. Vi kan – exempelvis – utlösa en hallucination hos vem som helst med hjälp av en pingisboll (längre fram i boken beskriver jag hur det går till), men ändå har vi bara några få sätt att behandla de hallucinationer som drabbar människor med schizofreni.

Avvikelserna öppnar ett unikt fönster in i den ”normala” hjärnans mysterier. De blottlägger några av de extraordinära förmågor som finns latenta hos oss alla. De visar att världen kan upplevas på en rad olika vis, och de tvingar oss att ställa frågan om vår egen hjärna verkligen är så ”vanlig” som den ibland verkar vilja få oss att tro.

Efter att jag har tagit min examen i neurovetenskap bestämde jag mig för att bli vetenskapsjournalist. Jag kom fram till att det var det bästa sättet att ta reda på mer om hjärnan, samtidigt som jag fick möjlighet att fördjupa mitt intresse för olika människooöden. Jag tog en masterexamen i vetenskapskommunikation på Imperial College London och kämpade på tills jag fick jobb som nyhetsredaktör på tidskriften *New Scientist*.

Som frilansjournalist arbetar jag idag för en rad olika medier, där ibland BBC och *Guardian*. Och trots att jag skriver om alla möjliga hälsofrågor är det alltid ämnet hjärnan och dess märkligheter som lockar mig mest. Jag besöker neurologkongresser, slukar vetenskapliga artiklar och samlar på mig allt material jag kan komma över som handlar om människor med ovanliga mentala förmågor. Det finns inget annat som fascinerar mig ens hälften så mycket.

Det är inget lätt jobb, direkt. Nuförtiden skrivs inga sjukdoms-

berättelser som sätter in patientens individuella symptom i ett större socialt sammanhang. Dagens fallstudier är objektiva, kyliga och opersonliga. Patienterna betecknas med sina initialer, och deras utmärkande personlighetsdrag anonymiseras bort; som läsare får man därför inte veta något om deras liv. De som är föremålen för den neurologiska forskningen – ägarna till de undersökta hjärnorna – har kort sagt rationaliserats bort ur vetenskapen.

En sen kväll på kontoret började jag av en slump läsa en äldre typ av vetenskaplig artikel. I den beskrevs ett tillstånd som första gången upptäcktes 1878 i en skogsbygd i den amerikanska delstaten Maine. Det handlade om en form av beteendeavvikelse som förekom hos en mindre grupp skogshuggare och som den amerikanska neurologen George Miller Beard fått i uppgift att undersöka närmare. Det som Beard rapporterade om verkade osannolikt. I den studerade gruppen fanns några som Beard kom att kalla ”de hoppande fransmännen i Maine”. Om man plötsligt gav en av dessa en order löd han genast oavsett följderna. Om han ombads dansa satte han igång direkt. Om man sa till honom att kasta en kniv gjorde han genast som han blivit tillsagd.

Jag fascinerades inte bara av beskrivningen utan också av ett foto som föreställde en kvinna som utvecklat dessa märkliga symptom. På bilden, som var tagen i hemmiljö, hade hon lyft benet till dans. Det var första gången på många år som jag sett ett porträttfoto i en vetenskaplig artikel.

Beard hade tillbringat flera veckor i Maines skogar och på de hotell där ”de hoppande fransmännen” arbetade under turistsäsongen. Han hade intervjuat deras familjer och vänner. Han hade skrivit om deras fritidsintressen och relationer. Han hade försökt förstå deras hjärnor genom att sätta sig in i hur de levde. Det var en fångslande historia.

Medan jag satt med artikeln framför mig funderade jag på vad som skulle hända om jag gjorde samma sak idag. Skulle jag kunna följa i Beards fotsteg och ta reda på mer om hjärnans mest ovanliga aspekter genom att söka upp och samtala med människor som har just en annorlunda hjärna?

Jag kom att tänka på något som Oliver Sacks en gång sa: för att verkligen förstå en annan människa, för att ana hennes djup, måste man lägga lusten att testa henne åt sidan och i stället våga lära känna henne öppet, stilla, i hennes egen vardag. Det är först då man kan få uppleva något alldeles fantastiskt i mötet.

Jag satt och tittade på den stora pappershögen framför mig: en samling artiklar som det tagit mig tio år att få ihop och som handlade om de mest extraordinära neurologiska patienter som den medicinska vetenskapen känner till. Om de allra flesta av dem fick man inte veta mer än initialer, ålder och kön. Jag lyfte försiktigt ner högen till golvet, där jag spred ut alla artiklarna och satte mig sedan att läsa i timmar. Över hela världen händer det konstiga saker med normala människor – men hur ser egentligen deras liv ut? Jag funderade mycket på det. Skulle de låta mig återberätta deras historia?

Jag ägnade två år åt att resa världen runt för att träffa människor som begåvats med de mest häpnadsväckande hjärnorna. De hade alla testats, skannats och analyserats av många doktorer och forskare, men de hade sällan – om ens någonsin – berättat om sina liv. Sacks gjorde något liknande vid flera tillfällen; det mest kända exemplet är förstås hans bok från 1985, *Mannen som förväxlade sin fru med en hatt*. Han kallar där gestalterna i sina fallstudier för ”resenärer till ofattbara länder”.⁶ Utan de här berättelserna, säger han, skulle vi aldrig fått veta att världen kan upplevas på dessa annorlunda sätt.

Det slog mig att det kunde vara hög tid att väcka liv i den idén och ta reda på vilka landvinningar som neurologin gjort de senaste trettio åren. Jag ville också göra något som Sacks inte gjort: jag ville komma bort från sjukhusmiljön och den neurologiska blicken. Jag ville uppfatta personerna som en vän skulle ha gjort och ta del av deras värld. Jag ville ställa de frågor som läkarna och forskarna undvek. Jag ville höra om deras barndom, om relationer, om hur de klarar sig i en värld där knappt någon har en hjärna som deras. Jag ville veta hur deras liv skiljer sig från mitt. Jag ville veta hur annorlunda en hjärna kan bli.

Jag inledde min resa i USA, där jag träffade en teveproducent som inte glömt en enda dag i sitt liv och en kvinna som går vilse i sin egen bostad. I Storbritannien lärde jag känna en lärare vars minnen inte kändes som hennes egna. Där mötte jag också familjen till en före detta fängelsekund som bytte personlighet över en natt. Jag reste runt i Europa och Mellanöstern för att träffa en man som förvandlar sig till en tiger, en kvinna som lever i en ständigt pågående hallucination och en ung journalist som ser färger som inte finns. Jag intervjuade även Graham, som i tre år trodde att han var död.

Jag mötte människor som hade bejakat sin annorlunda hjärna i många år, och andra som hade hållit den hemlig fram till nu. Under resans gång träffade jag också personer i vetenskapens framkant, människor som försöker besvara frågor om verklighetens natur, om auror och om gränserna för vårt minne. I slutet av min resa mötte jag en person – som till råga på allt var läkare – vars hjärna var så märklig att den förändrade min syn på vad det innebär att vara människa.

I början av projektet var jag osäker på om jag skulle kunna förstå de unika sätt som dessa människor upplever världen på. Det jag upptäckte var att jag – om jag la deras berättelser bredvid varandra – fick fram en bild av hur hjärnan fungerar i oss alla. Tack vare de historier som jag fått ta del av lyckades jag kartlägga hur hjärnan kan forma våra liv på oväntade – och i vissa fall briljanta eller skrämmande – vis. Men jag fick också veta hur man skapar minnen som aldrig försvinner, hur man kan undvika att gå vilse och hur det känns att dö. De människor jag mötte lärde mig att göra mig själv lyckligare på nolltid, att hallucinera och att fatta klokare beslut – samt att skaffa mig en främmande kroppsdel, uppleva mer av min egen verklighet och få bekräftat att jag lever.

Jag kan inte säga exakt när det inträffade. Kanske var det när jag för första gången började se människor som inte fanns eller när jag kom på hur man gör för att höra ögonen röra sig i sina hålor. Det var i alla fall någonstans mellan en snöstorm i Boston och en dammig kamelkapplöpningsbana i Abu Dhabi som jag insåg att jag inte bara fått lära mig mycket om några av världens mest

speciella hjärnor, utan också frilagt en hel del av min egen hjärnas hemligheter.

En del av bokens berättelser började för inte så länge sedan, medan andra går flera sekler tillbaka. Resan inleds inte under det tjugoförsta århundradet utan i antikens Grekland, på en fest, strax före katastrofen.